

ارزیابی سیاست‌های پولی و ارزی در بخش صنعت ایران

میزگرد سیاست‌های پولی و ارزی
موسسه مطالعات و پژوهش‌های بازرگانی

گروه مدل‌سازی و مطالعات منطقه‌ای

منصور عسگری

۱۸ خرداد ۱۴۰۱

سیاست‌های اقتصادی در مکاتب مختلف اقتصادی (۱)

✓ ادبیات مربوط به سیاست‌های اقتصادی از زمان سیمونز (۱۹۳۶) به‌طور قابل توجهی تکامل یافته است؛

✓ سیاست‌ها باید از قواعد پیروی کند؛

✓ لیپر (۱۹۹۱) بین سیاست‌های فعال (Active) و سیاست‌های منفعل (Passive) تمایز قائل است؛

✓ از دیدگاه لیپر، سیاست فعال و منفعل بر حسب محدودیت‌هایی تعریف می‌شوند که سیاست‌گذاران با آنها مواجه هستند؛

✓ یک سیاست‌گذار فعال، به وضعیت بدهی دولت هیچ توجهی نداشته و مجاز است تا متغیر کنترلی خود (بدهی) را به همان صورتی که مناسب است تعدیل نماید؛

سیاست‌های اقتصادی در مکاتب مختلف اقتصادی (۲)

✓ سیاست‌گذار منفعل، به شوک‌های بدهی دولت واکنش نشان داده و رفتار وی از طریق اقدامات و عملکرد سیاست‌گذار فعال، محدود می‌شود؛

✓ اگر سیاست‌گذار از سیاست‌های فعال پولی، ارزی، مالی، اعتباری و تجاری پیروی کند فرآیندهای تورم و بدهی به صورت فرآیندهای ناپایا هستند؛

✓ هرگاه سیاست‌گذار از سیاست‌های منفعل پیروی نمایند وضعیت سطح قیمت‌ها، نامعین و نامشخص خواهد بود؛

سیاست‌های کلان اقتصادی و آثار توسعه‌ای بر صنعت

- ✓ جهان در دو دهه اخیر در حوزه‌های اقتصادی و صنعتی بسیار پیچیده‌تر شده است؛
- ✓ در ایران، فضای حاکم بر اقتصاد و نگرش لایه‌های اجرایی شرایطی فراهم ساخته که در عمل، رویکرد توسعه سخت‌افزاری و افزایش ظرفیت تولید، همیشه در صنعت رویکردی غالب بوده است؛
- ✓ سیاست‌هایی که طی سالیان اخیر به منظور توسعه صنعتی مورد توجه قرار گرفته بیشتر بر حمایت از تولید کنندگان داخلی و صنایع فاقد پیچیدگی بالا متکی بوده و بازار انحصاری و مطمئن داخلی نیز برای آنان تا مین گردیده است؛
- ✓ ارتباط نزدیکی بین تغییرات مولد و سیاست‌های کلان اقتصادی وجود دارد که برای سیاست‌گذاران دارای اهمیت بالایی است که در این رابطه می‌توان به سیاست‌های ارزی و پولی اشاره نمود؛

کانال‌های اثر گذاری سیاست پولی (۱)

- ✓ کانال‌های اصلی انتقال سیاست پولی، به دو دسته کلی نئوکلاسیکی و غیرنئوکلاسیکی تقسیم می‌شود؛
- ✓ دسته اول بر اساس مدل‌های سرمایه‌گذاری، مصرف و تجارت بین‌الملل
- ✓ سرمایه‌گذاری، کانال نرخ بهره و کانال مربوط به Q توبین از طریق تغییر هزینه استفاده از سرمایه بر سرمایه‌گذاری موثر است؛
- ✓ مصرف، کانال‌های انتقال پولی از طریق اثر ثروت عمل می‌کند؛
- ✓ تجارت، کانال مستقیمی از طریق نرخ ارز، عمل انتقال آثار سیاست پولی را بر عهده دارد؛

کانال‌های اثر گذاری سیاست پولی (۲)

✓ کانال‌هایی که به واسطه کاستی‌های بازار در سازوکار انتقال پولی وجود دارد، سازوکارهای انتقال پولی غیرنئوکلاسیکی نامیده می‌شود؛

✓ این‌گونه کانال‌ها از ناحیه دخالت دولت در بازارها و نیز از ناحیه کاستی‌های بازارهای خصوصی که مشکلاتی نظیر اطلاعات نامتقارن یا تجزیه بازار، را شامل می‌شود که در نهایت، موجب ایجاد محدودیت‌هایی برای عملکرد کارائی بازارهای مالی می‌گردد؛

✓ به‌طور کلی، سیاست پولی از کانال‌های مختلفی از جمله کانال نرخ بهره، قیمت دارایی‌ها، نرخ ارز و کانال اعتباری بر سطح حقیقی (تولید ناخالص داخلی) و تورم موثر است؛

کانال‌های اثر گذاری سیاست ارزی

✓ نرخ ارز به‌عنوان یکی از ابزارهای سیاست ارزی، برخی متغیرهای کلان اقتصادی نظیر صادرات و واردات را به‌صورت مستقیم و برخی دیگر را بصورت غیرمستقیم تحت تأثیر قرار می‌دهد؛

✓ نرخ ارز بر خلاف سایر قیمت‌ها، قیمت مطلق نیست بلکه قیمت نسبی (نسبت پول خارجی به پول داخلی) است؛

✓ تکانه‌های نرخ ارز، اثرات متفاوتی بر متغیرهای کلان اقتصادی در اقتصادهای مختلف بر جای خواهد گذاشت؛

✓ چگونگی و اندازه این تأثیر بر متغیرها، متفاوت و بستگی به شرایط اولیه هر اقتصاد دارد؛

سیاست‌های اقتصادی و اقتصاد کلان (۱)

سیاست‌های اقتصادی از مسیرهای مختلفی بخش حقیقی و اسمی اقتصاد و بالطبع متغیرهای بخش‌های مختلف اقتصادی را متاثر می‌سازد؛

سیاست‌های پولی از کانال نقدینگی و اجزای نقدینگی؛
سیاست‌های ارزی از کانال نوسانات نرخ ارز و سازوکار پوشش ریسک نرخ ارز؛

سیاست‌های مالی از طریق مخارج دولت و مالیات‌ها؛
سیاست‌های اعتباری نیز از طریق نرخ سود، عرضه و تقاضای تسهیلات؛

سیاست‌های تجاری از طریق تغییرات نرخ‌های تعرفه، تجارت و واردات کالاها را به‌طور مستقیم و غیرمستقیم عملکرد بخش‌های مختلف اقتصادی را تحت تاثیر قرار می‌دهند؛

سیاست‌های اقتصادی و اقتصاد کلان (۲)

موضوع نامؤثر بودن سیاست اقتصادی بیان می‌کند با توجه به وجود انتظارات عقلایی و نیز انعطاف‌پذیری قیمت‌ها و دستمزدها، هرگاه سیاست‌های اقتصادی دولت قابل پیش‌بینی باشد، نمی‌توانند بر میزان تولید واقعی یا بیکاری موثر باشد؛

✓ سیاست‌های قاعده‌مند برای کاهش بیکاری، مؤثر نیستند؛

✓ اگر سیاست‌های دولت، قابل پیش‌بینی باشند، به سختی می‌توانند مردم را غافلگیر کنند (مؤثر باشد)؛

✓ از این‌رو، سیاست‌های قابل پیش‌بینی نمی‌توانند بر تولید و بیکاری اثر بگذارند؛

✓ هر سیاست اقتصادی را می‌توان به دو بخش پیش‌بینی‌پذیر و بخش پیش‌بینی‌ناپذیر تقسیم کرد؛

✓ دولت باید از سیاست‌های قابل پیش‌بینی به شدت پرهیز نماید زیرا سیاست‌گذاران نمی‌توانند بهتر از بخش خصوصی و مردم، عملکرد اقتصاد را پیش‌بینی کنند؛

ارزیابی اثرات سیاست‌های پولی و ارزی بر بخش صنعت ایران (۱)

مدل کلان‌سنجی موسسه مطالعات و پژوهش‌های بازرگانی (ویراست ۱/۱)
با توجه به اهداف تحقیق مبنی بر تحلیل حساسیت زیربخش‌های صنعتی نسبت به سیاست‌های پولی و ارزی از مدل مذکور استفاده شده است؛
الگوی مورد استفاده شامل پنج بلوک؛

۱- بلوک بخش خصوصی؛

۲- بلوک دولت؛

۳- بلوک تجاری؛

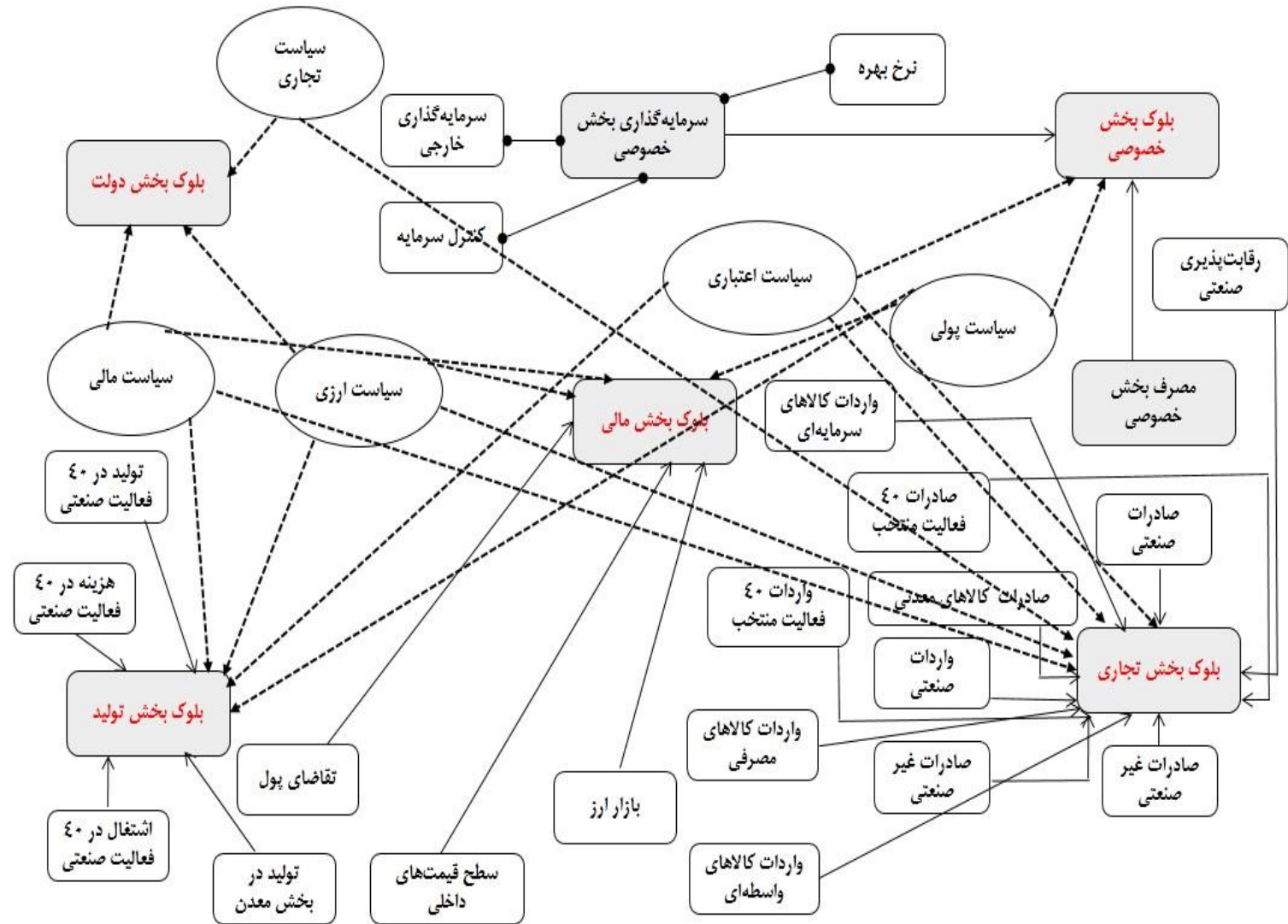
۴- بلوک تولید؛

۵- بلوک بخش مالی؛

داده‌های مورد استفاده به صورت فصلی (۴) ۱۳۹۸ - (۱) ۱۳۸۱

شامل ۴۰ رشته فعالیت صنعتی (ISIC چهار رقمی)؛

ارزیابی اثرات سیاست‌های پولی و آری بر بخش صنعت ایران (۲)

ارزیابی سیاست‌های پولی و مالی در بخش صنعت (۳)

شاخص سیاست‌های اقتصادی

طول دوره‌های برنامه‌های توسعه اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی در ایران پنج سال و یا ۲۰ فصل است؛

۱- با توجه به آن که بر اساس تجربه گذشته، افزایش نرخ ارز رسمی کشور در هر سال به طور متوسط ۴۵ درصد اتفاق افتاده است، در این مطالعه نیز سیاست ارزی جهت شبیه‌سازی اثرات افزایش نرخ ارز در هر سال ۴۰ درصد و یا افزایش آن در هر فصل ۱۰ درصد در نظر گرفته شده است؛

۲- در سیاست پولی (افزایش حجم نقدینگی)، بر اساس عملکرد سال‌های اخیر اقتصاد ایران، در این سیاست نیز افزایش حجم نقدینگی در هر سال ۳۶ درصد و یا در هر فصل ۹ درصد در نظر گرفته شده است؛

نتایج سیاست پولی (۱)

شبیه‌سازی سیاست پولی

۲۱۰۰		۲۰۱۱		۱۷۰۱		۱۳۱۱		فعالیت
سیاستی	کنترلی	سیاستی	کنترلی	سیاستی	کنترلی	سیاستی	کنترلی	
6283572	6198996	18362830	18048380	966063	958235	2922399	2881410	۱۳۹۲(۱)
7124967	6930488	23027480	22229330	1022117	1005275	3226733	3134981	۱۳۹۲(۲)
7641426	7432850	24380400	23535370	1108803	1090533	3378159	3282101	۱۳۹۲(۳)
8273015	8047200	24977110	24111390	1187733	1168162	3490105	3390863	۱۳۹۲(۴)
8226102	8001567	23002870	22205580	1228893	1208643	3121678	3032913	۱۳۹۳(۱)
7930417	7713954	20831660	20109620	1320171	1298418	3055992	2969095	۱۳۹۳(۲)
8502488	8270410	19695250	19012610	1357370	1335004	3008873	2923316	۱۳۹۳(۳)
9145780	8896143	17680300	17067490	1366342	1343828	2969299	2884868	۱۳۹۳(۴)
10106510	9830649	15553070	15013990	1364792	1342303	2996612	2911403	۱۳۹۴(۱)
11326650	11017490	13885830	13404540	1257472	1236751	2736509	2658697	۱۳۹۴(۲)
12419630	12080630	13463580	12996930	1258301	1237567	2796376	2716861	۱۳۹۴(۳)
13392160	13026620	13874330	13393440	1259035	1238289	2941369	2857732	۱۳۹۴(۴)
14217550	13829480	13952650	13469050	1262248	1241449	2965823	2881490	۱۳۹۵(۱)
14222180	13833980	16204630	15642960	1226151	1205947	3244400	3152145	۱۳۹۵(۲)
14897470	14490840	19753900	19069220	1229354	1209097	3420216	3322962	۱۳۹۵(۳)
15081200	14669550	23757000	22933570	1224962	1204777	3629676	3526466	...
12661560	12315960	35004390	33791120	963074	947205	3490528	3391275	۱۳۹۸(۴)
۲/۷۳		۳/۵۰		۱/۶۳		۲/۸۵		متوسط تغییرات در طی دوره (درصد)

ماخذ: محاسبات تحقیق

نتایج سیاست پولی (۲)

ادامه شبیه‌سازی سیاست پولی

۲۹۳۰		۲۶۵۱		۲۸۲۳		۲۸۱۳		فعالیت
سیاستی	کنترلی	سیاستی	کنترلی	سیاستی	کنترلی	سیاستی	کنترلی	
6098442	6035412	642758	633614	40791	40713	1217664	1212679	۱۳۹۲(۱)
6175712	6046061	659053	640047	44827	44654	1333519	1322394	۱۳۹۲(۲)
7090935	6942070	676221	656720	46645	46464	1477230	1464906	۱۳۹۲(۳)
8280522	8106684	685216	665456	52755	52550	1594923	1581617	۱۳۹۲(۴)
9533957	9333805	662557	643450	64397	64148	1772525	1757737	۱۳۹۳(۱)
11889900	11640290	355415	345166	67515	67253	1825644	1810413	۱۳۹۳(۲)
12840430	12570860	455730	442587	65439	65185	1913213	1897251	۱۳۹۳(۳)
13193750	12916770	648212	629519	65397	65144	1932585	1916462	۱۳۹۳(۴)
12170050	11914560	952079	924623	39477	39324	1916527	1900538	۱۳۹۴(۱)
9334215	9138256	1764238	1713361	48248	48061	1707824	1693576	۱۳۹۴(۲)
10311530	10095050	2076571	2016687	47099	46916	1751262	1736652	۱۳۹۴(۳)
12268240	12010690	2345797	2278149	51709	51508	1814212	1799077	۱۳۹۴(۴)
14596950	14290510	2492267	2420395	53440	53233	1876241	1860588	۱۳۹۵(۱)
20157950	19734760	2649718	2573306	37245	37101	2110088	2092484	۱۳۹۵(۲)
22334830	21865950	2714583	2636300	49434	49242	2264942	2246046	۱۳۹۵(۳)
23609340	23113690	2634458	2558486	75279	74987	2342759	2323214	
12901960	12631100	1423362	1382315	185219	184502	1217664	1212679	۱۳۹۸(۴)
۲/۰۹		۲/۸۹		۰/۳۸		۰/۸۲		متوسط تغییرات در طی دوره (درصد)

ماخذ: محاسبات تحقیق

نتایج سیاست‌های پولی (۳)

- بیشترین افزایش ارزش افزوده فعالیت‌های منتخب بخش صنعت مربوط به فعالیت ۲۰۱۱ (تولید مواد شیمیایی اساسی) در حدود ۳/۵۰ درصد بوده است؛
- کمترین افزایش ارزش افزوده فعالیت‌های منتخب بخش صنعت مربوط به فعالیت ۲۸۲۳ (تولید ماشین‌آلات متالورژی - ذوب فلزات) در حدود ۰/۳۸ درصد بوده است؛
- ✓ (تولید مواد شیمیایی اساسی) ۳/۵۰ درصد؛
 - ✓ (ساخت تجهیزات اندازه‌گیری، آزمون، راهبری و کنترل) ۲/۸۹ درصد؛
 - ✓ (آماده‌سازی و ریسندگی الیاف نساجی) ۲/۸۹ درصد؛
 - ✓ (تولید داروها و فراورده‌های دارویی شیمیایی و گیاهی) ۲/۷۳ درصد؛
 - ✓ (تولید قطعات و لوازم الحاقی وسایل نقلیه موتوری) ۲/۰۹ درصد؛
 - ✓ (تولید خمیر کاغذ، کاغذ و مقوا) ۱/۶۳ درصد؛
 - ✓ (تولید سایر پمپ‌ها، کمپرسورها، شیرها و سوپاپ‌ها) ۰/۸۲ درصد؛
 - ✓ (تولید ماشین‌آلات متالورژی - ذوب فلزات) ۰/۳۸ درصد افزایش یافته است؛

نتایج سیاست ارزی (۱)

شبیه‌سازی سیاست ارزی

۲۲۲۰		۱۷۰۱		۱۳۱۱		۱۰۴۰		فعالیت
سیاستی	کنترلی	سیاستی	کنترلی	سیاستی	کنترلی	سیاستی	کنترلی	
234559100	231817500	840557	809951	14853260	14536070	7462004	7125148	۱۳۹۲(۱)
275692200	272469200	922874	889265	16147520	15802640	3047088	2909511	۱۳۹۲(۲)
277023400	273785100	946765	912288	15447840	15117920	1988934	1899138	۱۳۹۲(۳)
282720300	279415800	1291605	1244576	15664710	15330190	1697509	1620879	۱۳۹۲(۴)
281400900	278111800	2034639	1960555	16062440	15719430	2909518	2778174	۱۳۹۳(۱)
287447600	284087300	3864324	3723599	18017030	17632220	7184133	6859775	۱۳۹۳(۲)
286467900	283119800	5138575	4951487	17891460	17509420	6543863	6248475	۱۳۹۳(۳)
279925400	276653500	5653330	5447486	17416240	17044320	7406370	7072026	۱۳۹۳(۴)
254038100	251068700	5795075	5584063	15392260	15063550	8577139	8189930	۱۳۹۴(۱)
233973400	231238700	5993908	5775670	13331310	13046630	10514790	10040130	۱۳۹۴(۲)
225311900	222678300	6358449	6126924	13036930	12758520	10304520	9839334	۱۳۹۴(۳)
236168700	233408200	6371090	6139112	13373020	13087440	11556480	11034790	۱۳۹۴(۴)
265410000	262307600	6077190	5855900	14604390	14292500	12278110	11723810	۱۳۹۵(۱)
267041600	263919900	4647587	4478337	13584260	13294120	12212860	11661450	۱۳۹۵(۲)
275576500	272355500	4817875	4642451	14645500	14332740	12444250	11882480	۱۳۹۵(۳)
306682900	303098300	6595613	6355466	17286720	16917580	14259450	13615750	۱۳۹۵(۴)
350379100	346284200	11019010	10617850	21760450	21295810	14677000	14014510	۱۳۹۶(۱)
432464700	427409400	19395290	18689030	30773110	30115900	18421540	17589870	۱۳۹۶(۲)
441312000	436154200	25978880	25033030	32593990	31898010	17974120	17162780	۱۳۹۶(۳)
384167800	379678000	25600340	24668300	28507250	27898540	16267760	15533460	۱۳۹۶(۴)
۱/۱۸		۳/۷۸		۲/۱۸		۴/۷۳		متوسط تغییرات در طی دوره (درصد)

ماخذ: محاسبات تحقیق

نتایج سیاست‌های ارزی (۲)

ادامه شبیه‌سازی سیاست ارزی

+

۳۰۹۱		۲۸۲۶		۲۹۱۰		۲۷۲۰		فعالیت
سیاستی	کنترلی	سیاستی	کنترلی	سیاستی	کنترلی	سیاستی	کنترلی	
2671521	2594055	1850525	1727601	59233620	57687350	124187	119487	۱۳۹۲(۱)
3052040	2963526	2600375	2427614	22631550	22040670	144261	138800	۱۳۹۲(۲)
2662719	2585500	2147602	2004929	15164710	14768800	148787	143155	۱۳۹۲(۳)
2417053	2346966	1911679	1784693	11962330	11650050	207967	200096	۱۳۹۲(۴)
2174790	2111727	1655451	1545485	14397480	14021640	304667	293136	۱۳۹۳(۱)
2235311	2170485	1501420	1401672	31218740	30403670	492235	473601	۱۳۹۳(۲)
2085039	2024583	1372882	1281693	24822220	24174300	552258	531357	۱۳۹۳(۳)
1867186	1813043	1221760	1140603	22826970	22231080	629695	605862	۱۳۹۳(۴)
1528717	1484387	974276	909557	15854610	15440720	678535	652852	۱۳۹۴(۱)
1341897	1302987	621326	580055	4625635	4504889	639240	615046	۱۳۹۴(۲)
1323966	1285574	682712	637361	4201181	4091507	746452	718198	۱۳۹۴(۳)
1229132	1193491	756103	705878	3595370	3501515	881098	847749	۱۳۹۴(۴)
1212825	1177655	1111426	1037594	5425258	5283625	1072038	1031460	۱۳۹۵(۱)
1571579	1526001	1605367	1498712	11700740	11395260	1234571	1187836	۱۳۹۵(۲)
1607671	1561054	1958909	1828786	12539480	12212140	1501288	1444465	۱۳۹۵(۳)
1307778	1269858	1870165	1745941	11470760	11171330	1747254	1681124	۱۳۹۵(۴)
913806	887311	1786233	1667594	10208930	9942461	2231106	2146670	۱۳۹۶(۱)
350706	340536	1204626	1124601	5311072	5172417	2616111	2517085	۱۳۹۶(۲)
295693	287119	1374645	1283339	6069936	5911495	3043949	2928747	۱۳۹۶(۳)
180105	174883	1070204	999121	4367382	4253385	2706463	2604035	۱۳۹۶(۴)
۲/۹۹		۷/۱۲		۲/۶۸		۳/۹۳		متوسط تغییرات در طی دوره (درصد)

منبع: محاسبات تحقیق

نتایج سیاست‌های ارزی (۳)

بیشترین افزایش ارزش افزوده فعالیت‌های منتخب بخش صنعت مربوط به فعالیت "تولید ماشین آلات برای تولید منسوجات و البسه و چرم" در حدود (۷/۱۲ درصد) بوده است؛ کمترین افزایش ارزش افزوده فعالیت‌های منتخب بخش صنعت مربوط به فعالیت "تولید فراورده‌های پلاستیکی - به جز کفش" در حدود (۱/۱۸ درصد) بوده است؛

- ✓ تولید ماشین آلات برای تولید منسوجات و البسه و چرم (۱۲/۷ درصد)؛
- ✓ تولید روغن‌ها و چربی‌های گیاهی و حیوانی - بجز روغن ذرت (۷۳/۴ درصد)؛
- ✓ تولید باتری و انباره (۹۳/۳ درصد)؛
- ✓ تولید خمیر کاغذ، کاغذ و مقوا (۷۸/۳ درصد)؛
- ✓ تولید موتور سیکلت (۹۹/۲ درصد)؛
- ✓ تولید وسایل نقلیه موتوری (۶۸/۲ درصد)؛
- ✓ آماده‌سازی و ریسندگی الیاف نساجی (۱۸/۲ درصد)؛
- ✓ تولید فراورده‌های پلاستیکی - به جز کفش در حدود (۱۸/۱ درصد)؛
- ✓ تولید ماشین‌آلات متالورژی - ذوب فلزات (۰/۳۸ درصد)؛

خلاصه و جمع‌بندی (۱)

ارزیابی سیاست پولی نشان می‌دهد بیشترین افزایش ارزش افزوده فعالیت‌های منتخب بخش صنعت مربوط به فعالیت ۲۰۱۱ (تولید مواد شیمیایی اساسی) در حدود ۳/۵۰ درصد بوده است و کمترین افزایش ارزش افزوده فعالیت‌های منتخب بخش صنعت مربوط به فعالیت ۲۸۲۳ (تولید ماشین آلات متالوژی - ذوب فلزات) در حدود ۰/۳۸ درصد بوده است؛

ارزیابی سیاست ارزی نشان می‌دهد بیشترین افزایش ارزش افزوده فعالیت‌های منتخب بخش صنعت مربوط به فعالیت "تولید ماشین آلات برای تولید منسوجات والبسه و چرم" در حدود (۷/۱۲ درصد) بوده است و کمترین افزایش ارزش افزوده فعالیت‌های منتخب بخش صنعت مربوط به فعالیت "تولید فراورده‌های پلاستیکی - به جز کفش" در حدود (۱/۱۸ درصد) بوده است؛

خلاصه و جمع‌بندی (۲)

برای تنوع‌گرایی صادراتی و افزایش دامنه محصولات صنعتی در ترکیب کالاهای صادراتی، سیاست‌های نرخ بهره مساعدتر، همراه با کاهش هزینه‌های سربار تولید و انتقال هزینه‌های حمایت غیر دستمزدی از کارگران تا سرحد امکان به خارج از بنگاه‌ها و اصلاح بازار کار و قوانین تأمین اجتماعی و کاهش نرخ تورم که منجر به افزایش سهم دستمزد در صنایع می‌شود که باید مورد توجه قرار گیرد؛

✓ کاهش نرخ ارز نیز سیاستی برای کنترل واردات است اما کشش‌های واردات به نرخ ارز مؤثر معمولاً از یک کوچکت‌تر است، بنابراین دفاع از تراز پرداخت‌ها، وقتی تعرفه‌ها در نهایت منجر به کاهش واردات می‌شوند مشکل‌تر است و بهتر آن است که بیشتر سیاست‌های تشویق صادرات برای حفظ تعادل تراز پرداخت‌ها دنبال شود (در بلندمدت) تا سیاست افزایش تعرفه؛

✓ جایگاه مهم کالاهای صنعتی در تجارت جهانی نشان دهنده این مسئله مهم است که اگر ایران خواهان رشد سریع صادرات است باید به صادرات کالاهای صنعتی روی آورد؛

✓ قیمت و کیفیت دو عامل مهم و تعیین کننده رقابت‌پذیری در بازارهای جهانی است و ایران برای افزایش قدرت رقابت خود در بازارهای جهانی باید به استانداردهای جهانی و تولید در مقیاس انبوه توجه خاص داشته باشد؛

باتشكر